

נס גדול היה נעשה בלחם

הפנים

סילוקו

כסידורו

יום רביעי כה ניסן שקלים דף יז

כשם שהיו מניחין אותו חום כך היו מוציאין אותו חום

המשנה (יז:) מונה י"ג שולחנות שהיו במקדש, שנים מהם היו באולם מבפנים בפתח ההיכל אחד של שיש ואחד של זהב, על של שיש נותנין לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו. הירושלמי מביא את גירסת הברייתא "על של כסף נותנין לחם הפנים בכניסתו" ורבי יוסי בשם ר' שמואל בר רב יצחק או בשם רבי יוחנן מבאר שלא היה שם שולחן של שיש כיון שהשיש בטבעו מקרר את הלחם ואילו הלחם צריך להיות חם כפי שכתוב בפסוק (שמואל א' כז) "לשום לחם חם".
הגמרא מעירה על גירסה זו שהרי אחד מעשרה הניסים שהיו בבית המקדש הוא שסלוקו כסדורו, שכשם שהיו מניחין אותו חום כך היו מוציאין אותו חום, שנאמר לשום לחם חם ביום הללקחו [וכן מבואר גם בבבלי (יומא כא.)], ואם כן מדוע משנים האמוראים את גירסת המשנה משולחן של שיש לשולחן של כסף כיון שהשיש מקרר הרי בלאו הכי נעשה נס והלחם היה חם זמן רב אחרי שהיה אמור להפסיק חומו בדרך טבעית ומה בכך אם יהיה מונח בתחילה על שולחן שיש קר.
הגמרא מביאה את יישובו של רבי יהושע בן לוי "אין מזכירין מעשה ניסים", ומבאר התקלין חדתין שאין לסמוך על הנס ולכן יש לדאוג שלכל הפחות בתחילת סידורו יהיה הלחם חם ולכן אין לתנו על שולחן של שיש.

שמירת חום הלחם בדרך טבעית עד הנחתו

מסוגייתנו אנו למדים שלכל הפחות יש לשמור באמצעים טבעיים על נתינת הלחם על השולחן כשהוא חם. מפרשי התנ"ך, הרד"ק והרלב"ג (שמואל א' כא), מעירים כיצד יתכן הדבר הרי אפיית הלחם אינה דוחה את השבת ואם כן בערב שבת כבר היה נאפה הלחם ואילו שעת סידורו היתה למחרת בבוקר אחרי הקרבת המוספין, ואם כן במשך זמן זה היה על הלחם להתקרר.
הרד"ק רוצה לומר שיתכן שבלילה היה הלחם נשמר בתוך התנור ולא היו מוציאין אותו מן התנור עד שעת סידורו ולכן היה חם עדיין. הוא מוסיף שיתכן והיו סותמים את פי התנור כדי שישאר בחומו עד מחר. כעין זה כתב הרלב"ג: שאפשר שהיה עומד בדפוסיו של זהב שהיה נאפה בהם עד עת המערכה, ואז היה נשמר חומו קצת.

דעת התוספות שהלחם היה רך וצונן

לעומתם התוספות בחגיגה (כז: ד"ה סילוקו) כותבים שמה שכתוב סילוקו כסידורו היינו לענין זה שהיה הלחם רך אך לא לענין חומו של הלחם, ומה שכתוב בפסוק "חום ביום הללקחו" לאו דוקא, דחם לא היה דאיכא מאן דאמר במנחות שהיא נאפת מערב שבת ואי אפשר שישמור החום עד השבת. ושוב מוסיפים התוספות שאפשר לומר שהלחם נשאר בתנור כדי לשמור את חומו את שבת בבוקר. וזה כדברי הרד"ק והרלב"ג.
והחיד"א בפתח עינים הביא ליקוטי רבינו בצלאל מכתב יד שתמה על התוספות וכתב: במחילה מכבוד רבותניו הצרפתים, הכל היה דרך נס, ואם נשמר חומו משבת לשבת כל שכן שנשמר חומו מערב שבת למחר ביום שבת.
בספר ברכת הזבח (מנחות כט.) יישוב שהתוספות דקדקו את לשון הגמרא סילוקו כסידורו, משמע שכל הנס היה כשם שהיה בשעת סידורו כך היה בשעת סילוקו, ולדעת הסוברים שהלחמים נאפו בערב שבת אם כן בזמן שבין אפייתו לסידורו כבר נצטנן הלחם ואין זה בכלל הנס. וכ"כ בספר שדה יצחק. כעין זה כתב בשושנים לדוד על המשניות, שמלשון הגמרא נס גדול עשה בלחם הפנים שסילוקו כסידורו משמע שכשם שבסידורו היה חם בדרך הטבע ה"ה בסילוקו, ואילו אם נפרש ששמירת חומו מהאפייה עד סידורו היתה בדרך נס לא יהיו דברי הגמרא מדוקדקים.

מעשה דוד ואחימלך

פסוק זה ממנו לומדים על נטילתו של לחם הפנים כשהוא חם, הוא מסיפור בריחתו של דוד המלך מפני שאול, וכך מספר הנביא (שם): ויבא דוד נובה אלא אחימלך הכהן, ויחרד אחימלך לקראת דוד ויאמר לו מדוע אתה לבדך ואיש אין איתך. ויאמר דוד לאחימלך הכהן וגו'. ועתה מה יש תחת ידך חמשה לחם תנה בידי או הנמצא. ויען הכהן את דוד ויאמר אין לחם חול תחת ידי כי אם לחם קודש יש וגו'. ויתן לו הכהן קודש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים המוסרים מלפני ה' לשום לחם חום ביום היללקחו.
רש"י על אתר מבאר שפשוטו של מקרא הוא שלחם הפנים מוסר מלפני ה' לשים לחם חם במקומו ביום היללקח הלחם הראשון מעל השולחן. אלא שדרשו חז"ל 'חם ביום הללקחו' - שגם ביום סלוקו היה חם כיום סידורו.

האם הלחם נשאר חם אחרי סילוקו

בספר אי"ה (יומא שם) ביאר את דבריו של אחימלך את דוד לאור דרשת חז"ל, שהוצרך אחימלך להודיע שהלחם המוסר מעל השולחן הוא חם, שכך דרכו להיות חם בדרך נס ביום הללקחו כיום סידורו. שחשש אחימלך שכשירגיש דוד שהלחם חם ולא ידע מנס זה לא יאמין לו שהוא לחם הפנים ויחשוב שהוא לחם אחר שהיה ברשותו והוא לחם חול. לכן הודיעו אחימלך כי באמת זהו לחם הפנים שנעשה בדרך נס ביום הללקחו.
לעומת זאת יש שדקדקו מדברי הגמרא שהלחם הצטנן באופן מידי מיד עם הסרתו מעל השולחן. וזאת על פי דברי הגמרא ביומא (כא:): מלמד שמגביהין אותו [ומראין אותו לחוץ. רש"י] לעולי רגלים ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום שסילוקו כסדורו. דקדק מכך בספר זכרון שארית יוסף שלא ניתן היה להוציא את הלחם לעזרה ולהראות שם להמון העם את הנס אלא היה צריך דווקא לטלטל את השולחן בעוד שהלחם עליו ולהראותו, כיון שמיד עם סילוק הלחם מעל השולחן - הלחם הצטנן. כמובן שלפי זה אי אפשר לפרש את דבריו של אחימלך באופן הנ"ל כיון שהלחם בא לידיו של דוד כשהוא קר.
כעין זה כתב הרש"ש על דברי הגמרא ביומא שלא מנו בכלל הניסים ניסים שנעשו בפנים אלא רק ניסים שבחוץ והקשתה הגמרא שנס לחם הפנים הוא נס שבפנים, ותמה הרש"ש הלא אחרי סילוקו הוציאו את הלחם לעזרה לחלקו לכהנים לצורך האכילה ואז היה ניכר הנס גם בחוץ. ויישב הרש"ש שאולי לא היה חם רק בהלקחו מעל השולחן אך בעוד שהיה מונח על השולחן שבאולם עד שיוקרבו הבזיכים היה מצטנן.

בספר מגדים חדשים הוסיף וביאר שלדעתם הנס כלל לא היה בלחם אלא בשולחן, שעל ידי השולחן נשמר חום הלחם. ולפי זה ביאר את דברי התוספות שנקטו שאם נאפה הלחם בערב שבת על כרחך שנצטנן עד שסידורו על השולחן למחרת. והקשה רבינו בצלאל מדוע לא פירשו התוספות שהנס החל כבר בזמן האפייה. אך לפי דברי האחרונים הנ"ל שהנס כלל לא היה בלחם אלא רק בשולחן, מבוארים היטב דברי התוספות, כי כל זמן שלא סידרו את הלחם על השולחן לא היה נס בלחם מצד עצמו שישמור על חומו.

בירושלמי מוכח דלא כחידוש המגדים חדשים

ולכאורה לפי דברי התוספות צ"ל שסוגיית הירושלמי היא לשיטתו שאפו את הלחם בשבת, כי אם לא כן מדוע שלא יניחו את הלחם על שולחן של שיש, מה בכך שיתקרר הלא בלאו הכי היה הלחם קר ורק שהיה רך וזה אינו תלוי בשולחן של שיש או כסף.
אמנם בירושלמי מבואר נגד חידושו של המגדים חדשים, כי מבואר בסוגייתנו שאם היו סומכים על הנס היה אפשר להניחו על שולחן של שיש, ואילו לדעת המגדים חדשים במקרה כזה היה הלחם מתקרר כיון שעדיין לא סידורו על השולחן ואחרי שהתקרר כבר לא היה מועיל השולחן כדי לחממו.